

Educațiunea intelectuală morală și fizică. după H. Spencer.

(Urmare)

Nu numai pentru a face opere de artă e nevoie de știință, ci și pentru a le putea aprea. În adevăr de ce un om în vîrstă poate aprea mai bine de cît un copil frumuseța unui tablou? Oare nu pentru că cunoaște mai bine adevărurile naturii sau vieții reprezentate în tablou? Pentru a înțelege bine ce a vroit să arate artistul în tabloul seu, trebuie să cunoaștem și noi acele lucruri, altfel nu le băgăm în samă. Pentru a cunoaște realitățile naturii nu e înse altă cale de cît știința.

Acuma să nu uităm încă un fapt însemnat, că nu numai știința iese baza sculpturii, picturii, muzicii, poeziei, dar că știința iese și ea însăși poezie. Se înșală acei cari socot, că poezia și știința sînt în dușmănie. Negreșit, iese adevărat, ca *stări de conștiință*, cunoștința și emoțiunile tind a se exclude. Fără îndoială, o încordare prea mare a reflecțiunii amortește sentimentele de asemenea violența sentimentelor tinde a ne amorți reflecțiunea. Dar nu e adevărat, că faptele științifice ar fi lipsite de poezie, sau că cultura științifică ne face incapabili de a iubi frumosul. Din potrivă știința deschide învățatului regiuni poetice, în cari cel fără știință nu simțește și nu înțelege nimic. Oamenii ocupați cu cercetări științifice ne dovedesc că simțesc mai mult de cît alții poezia subiectului de care se îngrijesc. Ori cine va cetii scrierile geologice ale lui Hugh Miller, sau *studiile asupra temperaturilor mării* ale lui Lewes, va vedea că știința dezvoltă sentimentul poetic în loc de a-l stînge. Acei ce cunosc viața lui Goethe, știu că poetul și omul de știință pot fi confundați în același individ. Nu-i absurdă ideea că, cu cît mai mult studiem natura, cu atîta o admirăm mai puțin? Credeți că o picătură de apă care, pentru oamenii de rînd, nu-i de cît o picătură de apă, pierde ceva în ochii fizicului, pentru că acesta știe că, dacă puterea care unește elementele din cari se compune ar fi de o dată liberată, ar putea produce un fulger? Credeți că ceea ce se pare privitorului lipsit de știință o grămadă de omăt, nu deșteaptă idei mai înalte în acel care a privit sub microscop formele minunate și elegante ale cristalelor de omăt? Credeți că un bolovan enorm rotunzit, dungat cu zgîrieturi paralele, deșteaptă atîta poezie în mintea unui om lipsit de știință, cît în a unui geolog, care știe că cu un milion de ani în urmă un ghețariu, a umplut valea și a lunecat peste bolovan? Adevărul iese că acei cari n'au străbătut în domeniile științei sînt orbi pentru po-

ezia care-i încunjoară. Acel ce n'a desgropat vre o dată fosile nu știe ideile poetice ce deșteaptă locurile unde se află aceste comori ascunse. Acel care n'a luat un microscop și un aquariu pe țărmul mării, nu știe plăcerile ce aduc țărmurile marine. Îi trist și desgustătoriu de văzut cîți oameni se ocupă cu fleacuri și stau nepăsători în fața celor mai mărețe fenomene; nu se îngrijesc de a cunoaște arhitectura lumilor ce populează întinderea nemărginită a ceriurilor, dar se ocupă cu strădănuință a află cu de amăruntul intrigile amoroase ale Mariei Stuart, regina Scoției.

Așa dar și pentru a putea gusta plăceri estetice și pentru a produce lucrări estetice, știința constituie baza.

Acuma să vedem dacă tot studiul științei e și cel mai bun pentru disciplina intelectuală și morală, după cum am dovedit că e și cel mai folositoriu pentru a ajunge la fericire . . . . Ar fi curios să fie altfel, noi știm că facultățile se exercitează executînd lucrul la cari vor fi aplicate. Indianul din America capătă însușirile cari-l fac în stare a surprinde dușmanul orî vînatul exercitîndu-se la rebel și la vînat și nu prin vre o educație artificială, care să nu aibă nici o legătură cu vînatul orî cu războiul.

Unii înse cred că limbele ca obiect de studiu au o importanță disciplinară sau exercitătoare mai mare de cît științele.

Se pretinde, că studiul limbelor întărește memoria. Se presupune că această întărire nu se poate căpăta de cît din studiul cuvintelor. Adevărul înse iese că științele dau un cîmp de exercițiu mult mai întins pentru memorie. Nu-i o sarcină ușoară a ținea minte tot ce se rapoartă la sistemul solar. Mai greu e încă a ținea minte tot ce se știe despre calea lactee. Numărul corpurilor compuse, cari se înmulțesc în fie-care zi, iese așa de mare încît puțin oameni afară de profesori ar putea să le înșire: a-și aminti constituția atomică și afinitățile tuturor acestor corpuri, nu-i cu putință de cît numai aceluia cari-și fac din chimie studiul la care-și consacră toată viața. În masa enormă de fenomene înfățișate de coaja pămîntului, și în masa de fenomene înfățișată de fosilele ce cuprinde, iese materie pentru lucrarea memoriei unui om, care și-ar face din Geologie un studiu neîntrerupt. Fie-care parte din fizică—acustică, căldura, lumina, electricitatea cuprinde un număr de fapte destul de mare pentru a spăria pe orî-cine ar vroî se le învețe pe toate. Dacă e vorba de științele organice, silința ce trebuie să-și dea memoria e și mai mare. Numai în anatomia omenească sînt atîtea fapte încît elevul are nevoie de a le învăța de cincî sau șese orî pentru a le putea ținea minte pentru totdeauna. Numărul speciilor de plante cunoscute iese cam la vr'o 200, sau 300 de mîi, și formele vieței animale cam la v'ro

3,000,000. Grămădirea faptelor în științi e așa de mare în cât numai împărțindu-le le pot oamenii cunoaște. Fie care învățat pe lângă cunoștința de amăruntul a faptelor din partea la care s'a specializat, mai cunoaște în general și diviziunile vecine, și poate că are noțiuni elementare despre altele câte-va. Ieste sigur că știința, chiar necomplect studiată, iese un exercițiu îndestulătoriu pentru memorie. Cel puțin, știința iese pentru memorie o disciplină așa de bună ca și limbele.

Feliul de memorie exercitat în studiul limbelor iese înse mult mai nefolositoriu, de cât acel exercitat în studiul științelor. În studiul limbei, seria ideilor vîrite în capul elevilor, corespunde cu fapte cari sînt, mai în tot deauna, accidentale; pe cînd în studiul științelor, seriile de idei ce se vîră în spirit corespund cu fapte necesare. Ieste adevărat că raporturile cuvintelor cu înțelesul sînt, într'un sens naturale; că ne putem sui pîn la oare care anticitate pentru a constată în unele casuri origina acestor raporturi, deși foarte rar se poate afla origina lor. Această ramură se cheamă filologia. Dar învățarea limbelor așa cum se face de obicei nu merge pîn la origina raporturilor și cuvintele se leagă ca din întîmplare, fără vre o cauză, cu înțelesul. În studiul științei din potrivă, raporturile ce se înfașoșază minții sînt raporturi de cauzalitate; și cînd se predau științele bine, elevul le înțelege ca atari. Pe cînd studiul limbelor familiariză cu raporturile iraționale, studiul științelor din potrivă îl deprinde cu cele raționale. Pe cînd studiul limbelor exercitează numai memoria, științele exercitează și memoria și inteligența.

Trebue să nu uităm de asemenea, că știința exercitează și judecata. După cum a zis foarte bine profesorul Faraday într'o conferință asupra educațiunei făcută la Institutul regal, defectul cel mai comun la om, iese lipsa de judecată îndestulătoare: „*Societatea în general, zice el, nu numai nu cunoaște educațiea judecătorei, dar nici nu știe că nu o cunoaște.*” Și pricină acestei stări de lucruri, o află Dl. Faraday în lipsa de cultură științifică. În adevăr o judecată exactă asupra lucrurilor, asupra evenimentelor și asupra urmărilor, nu-i cu puțină de cât dacă se cunoaște relațiunea între dînsese și între fenomenele ce ne încunjoară. Cunoașterea înțelesului cuvintelor ori cât ar fi de adîncă nu ne poate pune în stare a deduce din cauze efectele. Deprinderea de a scoate concluzii din adevărurile date, și de a le cerceta de sînt întemeiate la lumina observațiunei și a experienței, poate singură să ne pună în stare de a judecă sănătos. Știința înse ne deprinde cu acest obicei.

Știința nu-i numai foarte bună pentru disciplina intelectuală, iese tot asemenea și pentru disciplina morală. Studiul lim-

belor tinde mai mult de cît toate cele-lalte a crește respectul pentru autoritate: Cuvîntul acesta însemnă cutare lucru, zice profesorul sau dicționarul; aceasta e regula cutărui sau cutărui caz, zice gramatica; și aceste poruncile primește elevul ca adevăruri mai pe sus de ori ce discuție.

Așă dar la întrebarea de la început. — Care e cunoștința, cea mai folositoare?—Răspunsul iese tot același fără încetare.—Știința.

Capitolul II

Educația intelectuală.

Cînd oamenii primeau crezul lor gata, cu explicații cu tot, din partea unei puteri nesupuse la greșeli care nu se înjosea a le da dovezi, negreșit că și educația copiilor nu putea fi de cît asemănătoare, adică dogmatică. Cînd biserica zicea: *Crede și nu judecă*, așă ieră regula și în școală. Acuma înse s'au schimbat lucrurile, acuma nu putem face educația copiilor de cît înfățișînd inteligenței lor lucrurile și căutînd a-i convinge. Pe cînd guvernul ieră despotic, cînd guvernarea se făcea prin porunci aspre, prin frică, cînd se pedepsea cu moarte cele mai mici greșeli, o disciplină analogă se dezvoltase și în școli: vergile, postul și închisoarea se dictau la fie ce încălcare a regulamentelor. Cu îmblinzirea autorității politice, s'a schimbat și disciplina școlară. Acuma se caută a conduce pe elevi prin alte mijloace de cît prin pedepse. Pe vremea cînd oamenii credeau că cu atîta mai mult se apropieau de perfecție, cu cît se fereau mai mult de plăceri, negreșit că cea mai bună educație se credea aceea care tăea fără multă încurcătură toată mișcarea spontană, liberă a copiilor prin porunci: „Nu treue bsă faceți așă“. Acuma s'au convins profesorii și părinții că cele mai multe din dorințele copiilor pot, fără pagubă, fi îndestulate, că jocurile copiilor trebuiesc încurajate, și că apucăturile unei minți care se dezvoltă nu sînt așă de drăcești cum se credea.

Dar cînd părăsim o idee greșită de obicei cădem în alta opusă acelei părăsite. Așă, multă vreme educația se îngrijea numai de trup, cu timpul s'a trecut la alt extrem și s'au început a îngriji numai de inteligență. Au ajuns pînă a pune cărți în mînele copiilor de doi sau trei ani! Acuma înse am ajuns la convingerea că trebuie să ne îngrijim de dezvoltarea armonică a trupului și a minței. La ce ne-ar servi mîntea cea mai dezvoltată,

dacă vom avea un trup bolnăvicios ? Ne-am convins de adevărul cuprins în proverbul că în educație trebuie să știm a pierde timpul.

Obiceiul de a învăța pe de rostul, altă dată foarte respins, începe a fi părăsit de toți. Unde se mai învață acuma alfabetul în mod mecanic ? Acuma se învață și tabla înmulțirii, după metoda experimentală și nu papagalicește, ca mai înainte. În învățarea limbilor, încep a înlocui metodele vechi prin altele imitate după acele ce urmează copilul învățând limba maternă. Înainte se cerea să știe copiii cuvintele, puțin avea a face, dacă și înțelegeau ce însemnă, acuma ne-am convins că Montaigne avea dreptate zicând: *Sçavoir par coeur n'est pas sçavoir, adică a ști pe de rost nu însemnă a ști.*

O dată cu învățarea pe de rost să părăsește și metoda de a învăța întâiu regulile și apoi a le aplica la cazurile particulare; acuma din contra se începe de la cazurile particulare și numai pe urmă se ajunge la regulă, când se cunoaște masa de fapte la cari se aplică. Prin învățarea regulilor se producea o aparență de știință și nu o știință reală. Acuma se privește ca o metodă greșită, a înfătoșă copiilor rezultatele gata, fără a-i duce prin cercetarea însăși. Adevărurile generale nu pot fi de vr'un folos, dacă nu-s câștigate. *Ceea ce se câștigă ușor, ușor se pierde.* Regulele cari nu fac corp cu noțiunile la cari se aplică și prin urmare stau izolate în minte se uită foarte ușor; din contra principiile scoase din studierea faptelor particulare nu se mai uită. Un tânăr care nu știe de cât regula, se încurcă pe dată ce i se pune o întrebare cam nouă de deslegat prin întrebuițarea regulilor; pe când acel care, a căpătat principiile regulilor le desleagă cu cea mai mare ușurință.

Din pricina părăsirii regulilor gata, și din obiceiul de a lăsa studiul abstracțiunilor până când mintea s'a deprins cu faptele, a urmat întârzierea unor studii, altă dată puse la început. Așa de exemplu, s'a părăsit obiceiul de o mie de ori stupid de a învăța pe copii mici gramatică. Iată ce zice Wyse despre gramatică: „Gramatica (etimologia) și sintaxa sînt o adunare de reguli. Regulele s'au scos din practică; le aflăm prin lungi observări și comparări de fapte. Gramatica e știința, filosofia limbii. Dacă ne uităm la mersul naturei, vedem că teia nu duce nici o dată pe indivizi la știință *mai întâiu*. Se vorbește o limbă, se scriu poeme într'însa înainte de a se gândi la gramatică și la prosodie. Pentru a judecă n'au așteptat oamenii pe Aristot, pîn ce au compus logica lui.“

În scurt gramatica a fost aflată, după limbă și trebuie învățată după limbă.

(va urmă).

I. Nădejde.

Cele șapte zile ale creațiunii după Biblie.

Multă vreme s'a considerat Biblia ca o carte sfântă dictată sau însuflată de D-zeu și mulți, prea mulți o privesc și astăzi ca fundamentul științei cele adevărate. Din fericire am ajuns într'un secol mai liber, cel puțin în această privință, și putem arăta greșelele contra științei cuprinse în Biblie.

Nu vroim să admitem, că zile însemnă perioade de mii de ani, pentru că altfelii n'am înțelege ce însemnează *s'a făcut sară, s'a făcut demințață, zi una*, etc, apoi cuvîntul întrebuintat în Biblie pentru a numi aice zilele e tot acela care se întrebuintază și în alte locuri în text, unde nu poate fi vorba de perioade de mii sau de milioane, cum explică noii comentatori ai Bibliei. Dar să zicem că zilele cele șapte însemnă perioade și să vedem cum vom ieși la socoteală.

Nu înțelegem, de ce în cărțile de școală ni se spune că D-zeu făcu lumina în ziua întâiu și uită că în Biblie spune că *D-zeu a făcut întâiu pămîntul care iera neformat și deșert și întunerec iera peste fața adîncului și apoi tot یر această zi a zis să fie lumină și că numi lumina zi și întunerecul noapte*. Așa dar pămîntul e după ideea autoriului Bibliei mai vechiu de cît soarele și de cît stelele. Această idee e cu totul falsă pentru că observațiile astronomice au dovedit, că multe stele sînt cu mult mai vechi de cît sistemul nostru solar, anume stelele roșie și acele cari acuma luminează numai din cînd în cînd și cari prin urmare sînt acuma neluminoase și se aprind oare cum din nou pentru un timp, poate prin căderea planetelor pe dînsele.—Prin urmare pe vremea cînd sistemul nostru planetar iera încă sub formă de masă sferică găzoasă, existau alte sisteme în cari se deosebise stelele și iera luminoase. Apoi cum că pămîntul e mai nou de cît soarele e sigur, căci pămîntul s'a făcut dintr'un inel găzos deslipit din jurul equatorului solar; adecă a fost o vreme cînd există soarele și pă-

mîntul încă nu și în Biblie aflăm din contra. Va zice înse un apărătoriu al Bibliei, că poate la început soarele nu ieră încă luminos și prin urmare nu merită acest nume și că Biblia înțelege, că soarele a început a exista de pe cînd s'a făcut prin condensarea destul de luminos.— Dar atunci ar trebui să admitem că soarele s'a făcut luminos tocmai după ce s'au născut toate plantele și că au trăit milioane de ani aceste ființi organice, fără să fie luminate de soare!! Adecă soarele ar fi fost întunecat pînă în epoca cretace cel puțin, căci atunci întîlnim de abea plantele dicotiledoane mai superioare.

Mai comic e că Biblia pune între arătarea animalelor și a plantelor o perioadă de milioane de ani! In adevăr Biblia ne pune arătarea plantelor în ziua a treia și a animalelor în ziua a cincea!! Asemenea e comic de tot că Biblia crede că animalele prin urmare și cele mai inferioare s'au arătat după cele mai superioare vegetale. Prin urmare tradus în limba geologică aceasta ar însemna, că cele mai inferioare animale s'au arătat după epoca cretacee!! In realitate înse găsim animalele în cele mai vechi pături de exemplu în silurian împreună cu plantele. Animale inferioare și plante inferioare au existat de odată și s'au dezvoltat în aceeași perioadă din ființele organice inferioare cunoscute sub nume de protiste. Reptilele chiar, animale destul de superioare sînt mai vechi de cît plantele superioare monocotiledoane!!! Se poate oare admite că Biblia a fost scrisă de un om inspirat de o ființă care cunoaște trecutul și viitorul, de o ființă cu însușirile pe cari le atribuesc credincioșii lui D-zeu?!

Poate înse crede cineva că în Biblie nu spune că plantele superioare, de ex: merii, peri, nucii, etc. s'au arătat înaintea culbecilor, peștilor și altor animale. Cu toate acestea ieată ce zice în biblie cuvînt după cuvînt: „Să crească pămîntul iarbă și verdețuri producătoare de semînță, și pomi fructiferi cari fie-carele să dea

„fructe după feliul lor, a căroră semînță se fie într'înșii „pre pămînt; și se făcù așa“. Iată deci limpede și lămurit că pomii roditori sînt mai vechi pe pămînt de cît cele mai inferioare animale!

La crearea animalelor întîlnim de asemenea monstruozități. Înainte de toate vedem pe *chiți* numărați între pești și socotiți mai vechi de cît *reptilele* (șerpî, șopîrle, etc.), acuma înse se știe că chiții sau balenele sînt animale sugătoare și că cele mai vechi mamifere s'au aflat la început epocii secundare, pe cînd reptilele s'au aflat de prin epoca *primară sau paleozoică* !!

De asemenea vedem că autoriul inspirat crede, că păsările sînt mai vechi de cît *reptilele*, pe cînd în adevăr sînt mai nouă, cum dovedește Geologia și Anatomia comparată.

De geaba ar încercă apărătorii Bibliei a se folosî de progresele geologiei și a pretinde, că se va descoperi cu timpul că Biblia are dreptate, pentru că la chestiunea cu vechimea pămîntului comparată cu a stelelor și a soarelui s'a dovedit fără nici o urmă de îndoială că Biblia a greșit, la arătarea plantelor și a animalelor de asemenea; apoi afirmările mele și a tuturor celor ce combat cele înșirate în cap. I al creațiunei, se întemează și pe anatomia comparată și chiar dacă nu s'ar cunoaște rezultatele Paleontologiei, prin anatomia comparată numai s'ar dovedi falșitatea ideilor arătate de autoriu. Rugăm pe preoții, cari vor ceti aeeste rînduri, să-și amintească de vorbele blîndului Isus și să caute dovezi în contra afirmărilor mele, iar nu să se mulțamească ocărîndu-mă și chemînd în contra mea pedeapsă. Lese-ne și nouă libertatea, ce cereau în timpii vechi creștinii de la Romani!

E. Reticu.

Țiganul la vînat.

(Anecdotală populară)

Un țigan ce nici o dată pușcă'n mină n'a luat
Intr'o bună dimineată, vra să meargă la vînat.
Plecă dar și pe la case începî a trieră,
Vre o pușcă să găscă, veche cum s'ar întîmplă.
Toți îl tiuhoe îl alungă; ieară iel aleargă, cată
Până ce un om îi dete pușca gata încărcată.
„Auleu! Ce pușcă! Mamă! cît de lungă, cît de mare
„Doamne bine va să-mî șadă, cînd voiû pune-o la spinare!..
„Uite cît e de frumoasă, cît de neagră cît de grea!....
„Am să'npușc cu dînsa, Doamne, mult vînat, pre legea mea!..
„Căci din cap în cap îi plină de la bot și până'n strat
„Și pe cît de mare-î stratul e bușit de încărcat.
„Cînd cu dînsa voiû începe la'mpușcat am să uresec....
„Cici atîta 'ncărcătură nici la anul n'o sfîrșesc....
Tot așa vorbind țiganul, mereu pușca dezmerda
O strîngea cu drag la pieptu-î și pe strat o săruta.
Iar acasă la țigancă, cînd cu pușca a ajuns
A vîrit pe toți în boale, toți de frică s'au ascuns.
Fugeau dancii cu grămada și prin tufe s'ascundeau
Alții zmerna prin unghere stau lipiți și nici crîcneau.
Dar țiganul se stropșește, parcă vr'a să-și facă samă
La iei strigă:

—Lasă, lasă! Am să fac din voi pastramă!!

Apoi iar cu pușca'n spate se porni în spre vînat,
Și un alt țigan cu dînsul ca tovarăș a luat.
Ca să stringă'n sac vînatul după ce-l vor găbui
Și a casă să-l aducă înapoi cînd vor veni.
Merg țiganii împreună ieară cel cu pușca'n spate,
Îmbrăcat cu totul sprinten și cu mîncei suflecate
Nu ieșise încă bine dintre case de prin sat,
Și, vînatul să nu-l simtă merge tupiș, plecat
Ca'n șurub îi umblă capul. Într'o parte'n alta cată,
Cînd pe ici, cînd colo-î pare că vînatul i s'arată.
Tot se uită, tot ascultă, numa'n degete pășește
Mai așteaptă pe tovarăș și încet așa-î vorbește:
„Astăzi ieu vînez într'una, până sacul vom umplea
„Și apoi voiû merge-a casă; iară mîne vom vedea,
„Vom luă și vr'o cotiugă, cînd vom merge la vînat.
„Căci așa de mult în spate chip nu este de cărat

„Haide, dară înainte, încolo pe deal în sus,
„Înse cată ține sacul, gata'n iel vinat de pus....
Cum mergeau vorbind țigani, iată'n cale întînesc.
Pe un om venind spre dinșu și de-odată îl opresc.
—Stăi mă rog, bădică, spune, de nu-ți iese cu bănat,
„Vinătorul cum vinează, cînd se duce la vinat?
—Cum vinează! 'ntinde pușca numai ce-a zărit vînatul
„Trage 'ntrînsul, îl împușcă, mai apoi împușcă altul...
—Bine, dar! Țiganul zice și pornește mulțămînd.
Iar drumețul îl privește și se duce tot rîzînd.

Apoi iear mai merg țigani, dar în drum s'a nimerit
Că un iepure'nainte, dintre tufe li-a ieșit.
„Stăi mîncăți-ași ochisorii. Stăi pe loc! Dar am uitat
„Ce mi-a spus românul cela. Oarecum m'a învățat?...
„A!... Mi-a zis întinde pușca numai ce zărești vînatul
„Trage 'ntrînsul îl împușcă, mai apoi împușcă altul...
„Hai s'o'ntind, dar cum se'ntinde? Cum să fac să nimeresc?
„Căci așa mi-a zis românul s'o întind, s'o mai lungesc.
Plănuind astfelîu țiganul pușca'n mîna o ținea
O căta cu de-amăruntul, cum s'o 'ntindă nu știea.
O ținea de strat c'o mîna iear cu alta apuca
De la țavă și de dînsa întindea de asudă.
Mînele mai schimbă iară și mai trage'n jos în sus.
—Trage na! Întinde pușcă, trage doar așa a spus.
—Trage!

—Trage! Trag ieu doară, nu vezi cum mă opintesc.
„Dracii toți mă ieu de ciudă, că nu pot s'o mai lungesc.
Tot așa zicea țiganul sucea pușca ș'o 'nturnă
Și pe-o parte și pe alta și în cap se scărpină.
Dar umblînd pe la oțele pe loc pușca a pocnit.
Ho! strigă atunci țiganul, și remase 'ncremenit.
—Uite bre! S'a dus vînatul, încolo, pe deal în sus.
—Lasă, lasă, nu-mi mai spune, parcă-mi pasă că s'a dus....
—D'apoi cum vinezi de-acuma? Pușca ți s'a descărcat....
—Taci din gură, nu-i nemica, ș'apoi, s'a mai ușurat,
„Dar lasă că știu de-acuma... Cînd vînatul voiă vedea
„De-odată fug cu pușca și în cap îi trag cu iea...
Apoi merse mai nainte, dară ce-i ven' în gînd
Se opri în drum de odată cătră celălalt strigînd:
„Fugi a casă, adă sare ca să punem pe vînat
„Căci o zi, șezînd în soare, tot se strică, ne sărat.
„Nu voesc să trier cîmpii și să îmblu de hăram
„Iar vînatul să se strice, din iel parte să nu am.

Cel cu sacul fuge-acasă într'un suflet peste câmp
Celălalt în urmă, umblă prin ponoare un răstîmp,
Dar cu gîndul la tovarăș stă se uîță în spre sat
—Nu mai vine!... Vezi, mă lasă cu vînatul ne sărat...

Deci văzînd că nu mai vine, apoi iar pe mers se pune;
Dar de-odată înnainte-î ca și cum printr'o minune,
Vede-un iepure 'ntr'o tufă, ce ședea boțit grămadă
Cu urechile ciulite tupilat să nu se vadă.

—Auleu! șopti țiganul, și clătînd din cap la iel

„Amețit de bucurie dondănea încetinel:

—Uite zeu! Ce piele bună! Dacă-ai vinde-o cît să ieși?..

„Vr'o trei lei și jumătate!... Ba n'o las din patru lei!...

„Acum patru de pe-aceasta. De pe alta patru iară,

„Cîte patru, cîte patru, cît voiū strînge pîn la vară?...

„E! he! he!... Părale multe!... Atunci fi-mî-va îndămînă,

„Cumpără-voiū oi și capre și voiū face chiar și stîină...

„Ș'apoi ieși un cal, mai badeo, și mi-l înșeală bine,

„Și colô pe iel te-aruncă, și te-așază cum îți vine

„Și-î dă drumul ca să zboare la apus la resărit

„Și ca gîndul să te ducă unde dorul ți-a poftit...

„Lumea 'ntreagă să se mire și să'ntrebe cine iești

„Om ori zmau ori prea viteazul Făt frumos de prin povești...

. . . . .

„Mergi pe cîmpî în colo'n coace; cauți trebile pe rînd

„Mergi la stîină și de-odată pe ciobani îi prinzi dormind.

„Să mă vezi atunci pe mine, cînd voiū fi ieū supărat

„Am să strig o dată tare: *Săriți măi! Ce v'ați culcat?!..*

Iepurele atunci croește fuga din naintea sa

Iară iel în urmă-î strigă: *Ui! Ta na na na na na!*..

Uite bre! Cum fuge! Uite! și cît e de mititel!...

„Nici un telegariū n'aleargă așa iuți cum fuge iel!...

„Iată! Iată-l trece dealul! Na! că nici nu-l mai zărește

„Ș'apoi! Treacă! Pricopseala! Lasă, n'am să sărăcesc...

Apoi pleacă iar țiganul, merge dară se opreste

Căci o vulpe de'ntîmplare înnaintea lui zărește.

„Dar acea ce să fie care șade colo jos?!...

„Și cu botul 'ntins pe labe? Bre! Aista-î mai frumos!..

„Haide-odată, pune mîna. Dă, mai știț norocul mîeu

„Poate 'mî iese înainte!... Doamne mare-î D-zeu!..

Apoi iuți porni la fugă după dînsa s'o apuce

Și cu pușca rîdicată tot aleargă, tot se duce...

Dar iea fuge și s'ascunde lângă-o baltă de pe șes.
Iar țiganul zice :

— 'N baltă ai sărit?... Am înțeles!...
„Săriși tu că ești o scirbă, dară ieu că-s cît un cal!—
„N'am să sar?!“ Și drept în baltă se repede de pe mal.
Cum sări țiganu'n baltă într'o clipă s'afundă
Și 'nghiți mereu la apă până ce se înneacă.

Iar țiganul cel cu sarea venea tot într'o 'ntinsoare,
Aducînd o leacă 'n mînă, mai topită de sudoare.
Și venea, venea la fugă. Alerga pe cît putea
Cu căciula cam pe ceafă și din mînă falăea:
„Hai mai iute! Tot mai iute! Pune pasul mare, mare.....
„Căci tovarășul m'așteaptă cu vînatul să-i duc sare.
„Haide, zeu, căci chiar mi-i frică, că de cînd voiu fi plecat
„Fără sare tot vînatul poate să va fi stricat....
„Dară bietul omul ista care mi-i tovarăș mie,
„Cum vinează iel cu pușca și cu cîtă ghibăcie....
„Ș'apoi bun e, darnic, doamne, precum nici s'a pomenit,
„Căci vînatul tot cu mine îl împarte negreșit....
„Dară știu ieu ce voiu face, lasă, ca să-i mulțămesc
„Un vînat din a mea parte am să ieu să-i dăruiesc.“
Astfeliu, merge și gîndește la tovarăș ne'ncetat
Dar la baltă cînd ajunse îl găsi plutind, umflat....
Stă și iel pe malul apei și gîndește ce să fie?
„Nu-i nici pușca nici vînatul! Se'nțelege lăcomie!!..
„A crăpat căci a mîncat
„Tot vînatul ne sărat.

Th. D. Speranță.

Explicări amănunte pentru ortografia română.

Iași 1881 de

Vasile Ionescu.

(urmare)

Dacă Dl. Ionescu ar fi avut cunoștință de legea următoare:
Orî ce e deschis accentuat din latina populară s'a schimbat în ie
și de faptul constatat că în limba romînă și spaniolă e accentuat
urmat de două consoane a fost trătat ca e deschis, n'ar fi spus
în o mulțime de locuri în cartea D-sale tot feliul de monstruozi-
tăți, care de care mai caraghioază. În adăvăr la pag. 48 ne spu-

ne autoriul cunoscătorii în adâncurile limbei, că „*e în rostire, mai tot deauna vine precedat de i slab, ceea ce se observă mai bine la e inițial,*” și ceva mai jos n’ar fi zis; „*acest i care mai tot deauna a făcut ca și e mai tot deauna să aibă același efect ca și i.*” D-sa ar fi știut că acest *i* nu e așa de vagabond, cum i se pare D-sale, ar fi știut că *e* se schimbă în *ie* în condițiuni hotărîte și că numai acei *e* au avut în aparență același efect asupra consoanelor ca și *i*, cari au fost schimbați în *ie*. Dacă cunoștea asemenea lucruri elementare nu s’ar fi așteptat a vedea *șeptămină* în loc de *septămină*, căci ar fi aflat, că *e* neaccentuat nu s’a schimbat în *ie* și n’ar fi căutat explicarea ciudată de la pag. 85 No. 4, adecă că înțelesul n’a lăsat să se facă schimbarea. Căutînd bine, înțelesul ar împinge la forma *septemină*.

Tot din necunoașterea regulei schimbărei lui *e* în *ie* urmează și monstruoziitatea de la pag. 86 unde ne spune, că înțelesul n’a lăsat pe *pieară* să se facă *pară*, ca *peară* care a dat *pară*, etc. D-sa ar fi știut că grupa *ea* se află în alte condițiuni acolo unde s’a păstrat, de cît acolo unde s’a schimbat în *a*. În cazul din urmă *e* ne fiind precedat de *î*, din cauza labialelor s’a prefăcut în *ă* și a pierit, în cazul întâiu înse ne fiind în contact cu labialele n’a putut să se prefacă în *ă* și prin urmare nici să cadă.

Aceeași regulă a schimbărei lui *e* în *ie* l’ar fi făcut să înțeleagă pentru ce din *ferrum* avem *fier*; din *pectus*, *piept*, etc. iar din *setum*, *făt*; *aderero*, *adevăr*; *pelum*, *păr*, etc. Ar fi înțeles că numai acei *e* s’au schimbat în *ă* cari nu țerau prefăcuți în *ie*, căci în adevăr *e* din grupa *ie* nici nu țeră precedat de labiale și nu avea de ce se face *ă*.—D-sa înse neștiînd aceasta inventează, că înțelesul n’a dat voie să se zică în loc de *făer*, *făr*; și că *i* s’a introdus mai tîrziu ca o parazită....Noi știm înse că acest *ie* există în limba noastră din foarte vechi timpuri chiar din limba latină populară, prin urmare pe vremea schimbărei lui *e* în *ă* după labiale se zicea *fier*, *piept* și prin urmare nici nu putea fi vorba de schimbări în *ă* alui *e* din aceste forme.

Apoi Dl. Ionescu n’are măcar cît de slabă idee despre faptul că schimbările au o durată în timp, că au un început și un sfîrșit, adecă că unele schimbări nu mai sînt cu putință de la o vreme sau de are vre o idee n’o arată la pag. 86, unde îl vedem așteptîndu-se la schimbarea lui *t* în *ț* în cuvintelele *tine* și *tinere*. D-sa se leagănă cu credința zădarnică, că numai confusiunea de înțeles cu formele *ține* și *tinere* a împiedecat pe *t* de a se face *ț* înainte de *i*!! Dl. Ionescu nu știe, se vede că nu de mult se zicea *tene* și *tenere* și prin urmare nu țeră de ce să se schimbă *t* în *ț* înainte de un *e* neprefăcut în *ie*.—D-sa nu știe că pe la vremea schimbărei lui *e* accentuat urmat de *n*, *mp* *mb* în *i* se

trecuse de mult vremea schimbărei lui *t* în *ț*, etc.— D-sa tot la pag. 86 ne mai spune că nu s'a făcut din *sipet*, *șipet* tot pentru cauze de înțeles; pe cînd în adevăr cuvîntul *sipet* se pare intrat în limbă prea tîrziu pentru a fi putut avea loc schimbarea lui *s* în *ș*.—D-sa se așteaptă la schimbarea lui *d* în *z* în *diurnă*, măcar că va fi știind că acest cuvînt e de curînd luat în limbă și că prin urmare n'avea de ce se schimbă în *ziurnă*.— După cunoștința adîncă a D-lui Ionescu am află că *muscal* nu face la înmulțit *muscai* ca să nu se amestece înțelesul cu *muscă*!! În adevăr, ce alta ar fi putut pune înaintea?

La pag. 107 vedem prorocia sau mai bine oracolul, că *ea* și *oa* sînt sunete nouă în limbă și ca dovadă se aduce faptul, că nu s'a întîmplat schimbarea în o mulțime de cuvinte, ca *sfeclă greblă*, etc!! Până la acest oracol, care merită a fi scris pe table de aramă și a fi păstrat ca monument pentru urmașii noștri, pentru ca și ieș să aștepte până la ce grad de... ignoranță poate duce lipsă de metodă în cercetările asupra limbei; pînă la acest oracol îmi închipuisem, că fenomenele se judecă cît de vechi sînt, de pe cuvintele la cari s'au aplicat. Așa schimbarea lui *d*, *t*, *s* în *z*, *ț*, și înaintea pe *i* iese mai veche de cît alui *pi* în *k*, pentru că înțai s'a aplicat numai la cuvinte de origină latină, pe cînd a două s'a aplicat și la cuvintele slave, etc. Dl. Ionescu înse, cum mi-a spus un amic, are de gînd se inventeze o metodă nouă de cercetare în limbă. Poate că a dat'o la iveală în Ortografia D-sale. Dacă iese așa, păcat... de hîrtia ce s'a cheltuit.

La pag. 82 aflăm că Dl. Ionescu face parte din acea grupă de așa numiți filologi (?), cari ne spuneau și ne mai spun că *Birladul* vine din *Verum latium*, *Rîmnicul* de la *Romanicum*, *Tîrgoviște* de la *Tîrgul-Vestei*, *Severin* de *Severinus*, *Bistrița* din *Bis-tertia*, *Moldova* de la *Molisdava*, *Suceava* de la *Sucidava*, *Dimbovița* de la *D'ambovita* etc, etc. În adevăr găsăm și la Dl. Ionescu la pag. 82. c. 1 *Tîrgoviște*, *Tîrgul Vestei* și *Rîmnice* scris cu ô, *Rîmnice*, ceea ce arată pretenția de al aduce de la *Romanicum*!! Se înțelege, dacă se admite că toate schimbările în orî ce cazuri și în orî ce timp sînt cu putință, negreșit că se poate primi și etimologiile citate. Noi înse cari avem altă metodă știm că toate cuvintele înșinate aice, sau mai toate sînt slave. De exemplu *Rîmnice* iese *Rîbnice* și chiar azi avem cuvîntul *rîmnice* cu înțelesul de iaz unde se ține pește, *Severin* nu poate o dată cu capul veni prin gura poporului de la *Severinus* și trebuie să-l punem în legătură cu cuvîntul slav *severo* care însemnă *nord*, etc.

La pag. 107 aflăm că *u* din *steaua* s'a intercalat între *stea* și articolul *a*!! Cu această ocazie îmi amintesc de o întîmplare a mea cu Dl. Chintescu. Ieram amîndoi delegați la examenul de

latinește de la cursul superior de la liceu, pe cînd trăia încă Dl. Zaharia Columb. Vine o frază cu verbul *prosum*; la întrebarea mea, din ce iese compus verbul, elevul după cîte va momente a răspuns că din *prod* și *sum*, și că la persoana întâia s'a pierdut *d* înainte de *s* și a rămas *prosum*, iar la celelalte persoane s'a păstrat între vocale și avem *prodes* și *prodest*, prin urmare, adăugă ieu, iese falsă teoria veche, că s'a vîrit un *d* în formele *pro-est*, *pro-es* pentru a împiedeca întilnirea vocalelor. Elevul care se vede că cetise în gramatica d-lui Virgolicî sau aiurea explicația mi-a spus că forma veche a prepoziției iese *prod*, că sub această formă se și află pe *colona rostrată* etc... apoi mi-a spus că nu poate fi vorba de o vîrire de consoană, căci atunci de ce nu s'a vîrit în *praesum*, *prae-es*, unde de asemenea se văd două vocale una după alta... Ieu m'am bucurat văzînd asemenea explicație logică a formelor latinești, înse spre marea mea mîierare am constatat un suris ironic pe buzele d-lui Chintescu și la alt elev l'am văzut și cu mai mare mîierare întrebînd D-sa tot despre *prosum* și aprobînd cu repetiții *foarte bine, foarte bine* pe elevul care spunea că *d* s'a intercalat pentru eufonie, etc... Se înțelege că aceasta iera prea mult, atăcat de un profesor universitar față cu vechii miei elevi, de tăceam; a douazi tot liceul ar fi știut că am fost *pus în cofă* de dl. Chintescu, etc. De aceea am zis: „Ai greșală; Domnule, teoria ce susțîi d-ta e învechită și predecesorul D-tale a spus foarte bine.“ Dl. Chintescu n'a mai replicat, dar cred, că s'a dus convins că am spus o monstruoziitate. Tocmai aceeași teorie aflăm și la dl. Ionescu, D-sa nu vrea să știe că în limba romînă macedoneană se zice și acuma nearticulat *steauă* și articulat *steaua*, în tocmai cum se zice la noi *mamă, mama*. În formele macedonene nupoate fi vorba de un *u* intercalat, căci acest *u* se află și în forma nearticulată. Așa a fost și în celelalte dialecte românești și forma *steaua* s'a păstrat de atunci și pîn acuma, iar în *steauă* s'a pierdut *uă* și avem *stea*.

Necunoștința D-lui Ionescu iese așa de mare în cît face o mulțime de *tărăboi* pentru ca nu cumvâ să îndrăznească Academia se ne silească pe noi Moldovenii să zicem *stea, vergoa, ulcea*, etc, căci D-sa crede că formele noastre *stê, vergê* etc, sînt adevăratele forme vechi. D-sa ar fi trebuit să știe că Moldovenii au schimbat ea final accentul în e și că prin urmare formele *stê, vergê, avê, me e*, etc, sînt moldovinisme și că nu trebuiesc întrebuintate în românește literar. Cu toate că D-sa face această bravură a pag. 110 mă mîier cum nu respectează deciziunile Academiei!

La pag. 62 aflăm că consoanele sînt vinovate de schimbarea lui *a* în *ă* în cuvintele *răbdătoriu* etc și crede că în forma moldovenească *barbat* întăul a s'a păstrat din latinește, pe cînd se știe că moldovenește chiar, s'a zis *bărbat* și că *ă* s'a prefăcut în *a* cînd în silaba următoare se afla un *a*, prin urmare avem și aice moldovinisme de acele, de cari trebuie să ne ferim în limba literară.

La pag. 102 aflăm că franțujii dracului au prefăcut pe *u* în *n*, auzi comedie, în *ton* din *tuus*?!!

Ar fi prea mult dacă ași începe a arăta toate greșelele ce a făcut Dl. Ionescu cu cartea D-sale, ar trebui să scriu o carte mai mare de cît a D-sale. Mă mulțămesc a zice, că *prin publicarea acestui op a dat dovadă de o necunoștință completă a celor mai elementare fenomene ale limbei romîne*. Lucrul ar fi de rîs numai, dacă Dl. Ionescu ar fi o persoană privată, care își trece de urît ocupîndu-se în mod fantastic cu limba romînă, dar din nenorocire Dl. Ionescu e profesor de limba romînă la școala normală inferioară și caută a viri în capetele viitorilor luminători ai copiilor de țeranî toate monstruoasele D-sale halucinațiuni, încearcă a le schimonosi limba prin silirea de a zice: *căvată, svolînd; pëlmădeată, gopoară, rapiu, Giorjachi, pelesc, cătruță, cătoiă, scavă, innătă, adio ma stelă* (pag. 109), *răgnel, pungîș* (nu ponciș), *pelprlit* (nu perpelit), *cîrnesc* [nu cîrnesc], *malvă, tintă* (nu tindă), *măcălie* (nu măgălie sau gămălie), *băltan* (nu bîltan), *feștiuic* (nu feleștiuic), *căvăună* (nu văgăună), etc.. care de care mai frumoase. Mai mult încă impunîndu-le aiurările D-sale, le depraveaza judecată și îi împinge și pe dinșii pe calea greșită și primejdioasă pe care a apucat D-sa. În loc de a căuta să facă din viitorii profesori oameni, cari să-și cunoască bine limba, să poată scrie corect și clar despre ideile lor, D-sa îi învîrtește cu anii în feliuritele D-sale sisteme gramaticale și ortografice. Ar trebui să fie profesori în școala normală numai oameni aleși, cari să aibă conștiință de răspunderea ce-și atrage asupra capetelor!!

Știu bine, că Dl. Ionescu departe de a se convinge de calea rea ce a apucat va atribui critica mea la feliurite motive și că va trimete cartea D-sale la Academie, cu gîndul de a căpăta premiul destinat pentru cartea cea mai bună publicat în acești ani. Cel puțin înse va aștepta să fie decorat de Dl. Cavaleriu al mai multor ordine, căruia a dedicat plin de *speranță* opusculul, măcar cu *Steaua României*. Și are dreptate, cîți n'au fost decorați pentru plagiate!! D-sa cel puțin a muncit muncă grea nouă ani de zile, fără a număra ani de la începutul vieței sale. cînd a învățat chiar a vorbi românește.... În curînd voi face o dare de samă și broșurelei „*Dirrecțiunea progresului*“, pe care

D-sa nu o reneagă căci o citează și aice în opul principal al D-sale. Pot făgădui că comicările și monstruozițiile nu vor lipsi. Așa dar la revedere D-le Ionescu. Mă mîer ce-mî veî respunde.

I. Nădejde.

Domnul V. Pompilian.

(urmare).

La pag. 12 din broșura intitulată *lecțiune de deschidere a cursului de Zoologie și Botanică de la Universitatea de Iași*, aflăm următoarea frază: „*Paleontologiștii au constatat că fuzerile ce sînt Cryptogame, preced resturile de monocotyledoane (graminee, palmiere) și tocmai mai tîrziu vedem coniferele și mai pe urmă resturile celorlalte dicotyledoane de la simplu la compus, etc....*” Vedem aice pe Dl. Pompilian cu totul în unire cu Dl. Mihailescu de la Craiova care la pag. 33 a Geologiei sale zice: „In timpul acest'a (adecă în epoca carboniferă) tîta suprafaci'a globului se imbracă cu o pădure dêsă, in care domniă unu numeru infinitu de plante, cari astădi au un rolu cu totul secundariu. Acolo eră: *trestîa bambus, fenici* și licopodele *gigantice*, cari astadi nu sînt de cîtu nesce plante erbóse umile și tîreitorie. Apoi vine *Lepidodendron* cu speciile sale . . . . . Pe urmă vinu arboriî din familia *conifereloru* . . . . .” — Cum vedeți și Dl. Mihailescu spune exact acela-și lucru. În adevăr în autoriî vechi se găsește așa, pentru că se socotise drept *bambus* și *fenici* niște resturi aflate în terenurile carbonifere, dar pe urmă de pe resturi mai complete s'a recunoscut greșala și de vr'o zece ani mi se pare că nu se va mai găsi prin vre o carte în armonie cu știința asemenea afirmări.

Înainte înse de a cită pe *Schimper* și pe *Saporta* voiți mai aminti, că Dl. Pompilian de și *specialist în botanică* cum îi place a se numi prin articolele-reclame publicate în „Romanulu“, tot nu știe încă noua clasificare a vegetalelor. Acuma se împart *Fanerogamele* (plantele cu semînță) în *Gimnosperme* (cu ovulele sau semînța goală, adică ne-închisă în ovariu) și *Angiosperme* (cu ovulele închise în ovariu). Gimnospermele cuprind plante intermediare între Criptogame și fanerogame și coniferele sînt gimnosperme. Angiospermele se împart în monocotiledoane și dicotiledoane. — Iată deci că Dl. Pompilian care nu știe aceasta pune pe conifere între dicotiledoane!!

Acuma să vedem ce zice *Schimper*. Paléontologie végétale. Tome troisième. Appendice (1874) pag. 628 :

„L'absence complète des végétaux angiospèrmes pendant l'époque houillière paraît être hors de doute“.

Iată și *Saporta* ce zice într'un articol din *Revue scientifique* No. 15 din 1879 : „Les plantes qui constituent cette flore appartiennent exclusivement aux deux classes des cryptogames vasculaires et des Phanerogames gymnospèrmes . . . . Les véritables phanérogames, les angiospèrmes n'apparurent que beaucoup plus tard.“

Românește autoriul citat întăiū, zice : „Lipsa completă a vegetalelor angiosperme în timpul epocii carbonifere pare a fi afară din îndoială“. Iar *Saporta* : „Plantele cari compun această floră fac parte numai din aceste două clase a criptogamelor vasculare și a fanerogamelor gimnosperme . . . . adevăratele fanerogame, angiospermele se arătară mult mai tîrziu.“

Din cele citate se vede, că Dl. Pompilian luîndu-se după autori vechi a greșit și în clasificarea vegetalelor și în afirmarea că monocotiledoanele sînt mai vechi de cît coniferele.—Acuma se știe că gimnospermele (coniferele D-lui Pompilian) sînt cu milioane de ani mai vechi de cît monocotiledoanele.—Aceste două lucruri

afirmate de pe catedră ca ultimele rezultate ale științei arată cu ce om avem a face.

Pentru a vedea cum înțelege Dl. Pompilian teoria evoluțiunii vom cită din broșura amintită mai sus de la pag. 18: „Astfel teoria evoluțiunii se reduce la următoarea: Ni se afirmă că niște cauze naturale la cari omul n'a fost martur și de cari n'a păstrat cea mai mică suvenire, ar fi putut influința, la niște epoce îndepărtate de el, într'un mod ce-i este cu totul necunoscut“.—Dacă ar fi teoria evoluțiunii așa cum o reduce Dl. Pompilian numai puțin s'ar găsi să o primească. Probabil că această frază a luat'o de prin vr'un autoriu anti-evoluționist și că părîndu-i-se cu șic a pus'o aice. Dă, cine mai știe, nu mai trebuiească.

Dl. V. Pompilian pe lîngă că iel singur, n'are măcar meritul de a-și cunoaște neștiința, mai are încă curajul de a tractă de botaniști puțin serioși pe oameni ca Darwin, Charles Martins, etc. Această bravură o face D-sa într'un articol despre plantele carnivore și publicat în Românul de la 27 Ianuar și 17 Fevruar 1880. Acolò ne spune limpede, că nu există plante cari se nutresc cu substanțe animale, că toată istoria aceasta e un ingenios roman, că D-sa chiar a făcut experiențe cu o *Drosera*, pe care a cercat să o hrănească cu bucățele de carne puse pe frunze și că planta a pierit în loc să se folosească de bunătatea D-lui Pompilian și de aice concluzie, că carnivorismul plantelor e fabulă! Dl. Pompilian crede că a face experienți fiziologice e tot așa de ușor ca a luă o înghețată la Paris sau o licență la Dijon. De ce n'a cetit oare cartea lui Darwin despre plantele carnivore, ori un articol al lui Charles Martins în *Revue scientifique* unde relată experiențele fiului lui Darwin în această privință și în care Martins până atunci adversar al carnivorismului se declară învins? Tot în același timp ca fiul lui Darwin făcea experiențe și un botanist german, care și-a publicat rezultatele în *Botanische Zeitung*. Fiii lui Darwin făcuse experiențe a-

supra a câte-va sute de indivizi din *Drosera*; jumătate lăsase să trăească cu hrană ca toate vegetalele, iar altă jumătate le hrănise cu bucățele foarte mici de carne puse din timp în timp pe frunze. Deosebiri observate erau în folosul celor hrănite cu carne: erau mai robuste, cu frunzele mai verzi și mai strălucitoare, produsă mai multe flori, mai multe semințe și mai grele*). Iată deci experiențe cari au ținut o vară întreagă; cari au fost făcute de un om care știe ce însemnă a face o experiență fiziologică și cari dau o lovitură de moarte dușmanilor carnivorismului. De acestea înse nu-și bate capul Dl. Pompilian, D-sa răscolind pe la vr'un buchinist, află o broșurică învechită, copiează articolul și ște la „Romînul“ spre publicare! Se înțelege, altfel ar fi crezut lumea, că D-sa șede degeaba la Paris și, Doamne ferește, să nu fie zis într'un ceas reu, i-ar fi tăiat bursa, care-l face să trăească acolò.

[vaBurmă]uj / Central University Library I.IuNădejde.

Emanciparea femeii.

După cele repetate de Dl. Teiuleanu în „Cultura“ m'am încredințat încă mai mult, că închipuirea D-sale despre emanciparea femeii, nu e numai un caprițiu trecătoriu, ci o idee pe atîta de înrădăcinată pe cît și de falsă. De multe ori ideile greșite sînt cele mai molipsitoare; de aceea cred că e bine să dăm oare-cari lămuriri.

*) Revue scientifique No. 35 din 1878. Expériences sur l'alimentation du „*Drosera rotundifolia*“ par des matières animales déposées sur les feuilles. M. Ch. Martins. Grăunțele produse de Droserale nehrănite cu carne cîntăriră de trei ori și jumătate mai puțin de cît ale celor hrănite; iar numărul grăunțelor era de două ori și jumătate mai mic, etc . . . .

DI. Teiuleanu zice: „*Femei. lăsați luxul. lăsați balurile, lăsați emanciparea și luați-vă copilul în brațe....*“ Vedem că D-lui pune emanciparea pe aceeași treaptă cu luxul și balurile; D-lui, în fantastica-și emancipare, crede că femeile emancipate nu se vor mai ocupa de copii. Ce naivitate sau ce rea credință! D-sa sau se face, sau nu înțelege de loc această chestiune. Noi am arătat că tocmai femeile emancipate, adică femeii cu educațiune serioasă vor putea fi adevărate mame, și prin urmare vor putea da cetățenii cinstiți. D-sa fără să studieze chestiunea, ci bázându-se numai, poate, pe ideile auzite în mahalaua D-sale, luînd ca exemplu cîteva femei ce a cunoscut se apucă de scris sau mai bine de falsificat lucrurile. D-sa face în tocmai ca acei cari formulează reguli generale de pe două trei cazuri.

Dacă ieii ași fi văzut trei sau patru bărbați cumiți și cu judecată dreaptă și ași zice, că toți bărbații sînt înțelepți și justți, nu ași fi oare ridiculă? Fiecare din D-voastră știe că sînt mulțime de bărbați proști *ca noaptea*, cum zice Romînul; și că, cît e vorba de dreptate, nu țin mai nici o dată casă împreună.

La noi ideea de emancipare s'a născut mai cu samă, dacă nu mă înșel, din jurnalul *Femeea Romîna* care trătă chestiunea foarte superficial; în cît în mințile femeilor de modă s'a născut ideea, că a fi emancipată însemnează a avea votul. Vorba că trebuie să fim libere o au mereu pe buze; pentru a fi de modă trebuie se repeteze dese ori fraza: *il faut ma chère que nous soyons émancipées*. Întrebați ce înțeleg aceste femei prin emancipare, și veți auzi aceleași lucruri cași de la D. Teiuleanu.

Arătînd care-și adevărata emancipare a femeii nise va strigă poate, că acestea sînt utopii, lucruri ce nu pot fi realizate; vom răspunde, că dacă pot sau nu aceasta e de domeniul sociologiei și pentru moment nu ne ocupăm. Noi acuma ne vom silii numai a nu lăsă oamenilor idei greșite.

În viață practică ca și în știință, nu excepțiile alcătuiesc regeulle, ci generalitățile; tot asemenea și aici nu trebuie să ne oprim luarea aminte numai asupra câtorva sute de femei, cari sînt cel puțin în aparență, ceva mai bine tratate, ci trebuie să observăm viața milioanei. Altfel facem o crimă, sau mai bine sîntem niște egoiste rafinate, cari ascundem privilegiile ce am dorî sub numele pompos *de emanciparea femeii*.

Ca toate lucrurile în lume starea femeii trece prin un șir de schimbări. Dacă observăm starea femeii la Romîni, începînd din timpuri, îndepărtate mergînd chiar până la Romani, cari ca cuceritori împuneau supușilor tot deauna obiceiurile lor, o găsim cum urmează: Femea la Romani de la naștere până la moarte ieră sub tutela tatălui de familie (*pater familias*), iel avea asupra iei drept de viață și de moarte. Cum n'ar fi fost așa cînd ieră cumpărată dela părinți! Acest obicei se află și acuma la multe popoare selbatece. D. e. un selbatec la întrebarea unui călătoriu de ce și-a omorît femea răspunde: da ce, n'am cumpărat'o odată pentru tot deauna?

Autoritatea tatălui de familie a trecut prin atîtea veacuri, s'a mai slăbit puțin, dar tot o găsim încă și azi sub diferite forme.

La țeranî e încă destul de mare. Țeranul ca și Romanul crede că asupra copilului și asupra femeii are drept de moarte, nu e rar să auzi zicîndu-se copilului „*Ieu te-am făcut, ieu te omor*“. Iată o idee ce trăește de atîtea veacuri, sigur că femeii pe care o cumpără, trebuia să-i zică: „*Ieu te-am cumpărat, ieu te omor*“. „Azi frica legii a pus frîu până la un punct acestei bărbării. Dar să nu o bată nici își poate inchipui, acest obicei e crescut în sîngele și carnea lui. Femea chiar crede că bărbatul are drept să o bată. Iată până unde poate fi înjosită demnitatea omenească!

Mai în toate obiceiurile poporului vedem lămurit supunerea femeii. Așa: la beserică femeile stau în ur-

mă; la zile mari femeea sărută mîna bărbatului; nu-î zice pe nume, ci bădică; pe drum merge în urma lui, etc. În privința intelectuală ieî cred pe femei cu mult inferioare lor, după cum și stăpîniî, credeau despre sclavi. Ca exemplu avem zicătoarca: „*plete lungi și minte scurtă*“. Însuși femeile zic „*ce poate o minte de femeie*“

În clasele mai culte femeea e trătată mai bine, nu doar din considerație că e om, ci din aceea că o cred slabă și de minte și de trup, o ființă care are nevoie de protecție, și mai cu samă cînd e vorba de a-î căpăta favoarea. Aice femeea nu numai că nu e bătută, dar de multe ori e chiar înzeită, i se spune că e un înger de bunătate, de frumuseță, de devotament, i se cade în genunchi i se aduc flori, i se fac poezii etc. Toate acestea nu pentru că o cred mai superioară lor, ci pentru că o numesc și o cred copil caprițios. Mai au și maxima că copiii și femeile se înșală cu jucării. Toate acestea numai pînă cînd sînt față cu iele, dar în lipsa femeilor atunci cînd sînt liberi, după cum zic ieî, nici o insultă nu li se pare destul de grea, nici o glumă destul de trivială pentru femei. Ce vroii, se zice că sînt profesori de pedagogie cari zic elevilor: „D-le dar știî că ești așa de nelogic și de stupid ca o femeie“!.. Un altul care zice de pe catedră: „Că femeea e un reu dar un reu necesar bărbaților“. Cît cinism nu se cuprinde în această frază!? Nu știu de vom fi capabile de atîta ură cît merită!

Cînd femeea servește ca model de necapabilitate, cînd aceasta se întipărește de timpuriu în mintea bărbaților, trebuie oare să ne mai îndoim de cele zise mai înainte așa de pe scurt; dar pe cari ori ce femeie e datoare, să și le desvolte pentru a simți mai bine teoria faptului.

Adevărat în toate țerile femeea nu se bucură de cea mare considerație între bărbați; dar la noi, la noi zic e îngrozitoriu. Închipuiți-vă numai pînă la ce punct batjocoresc unii din ieî pe femei. Ei cred că femeea nu

e capabilă să pue două rînduri negre pe hîrtie albă. Mă costă în adevăr pentru a descrie, faptul, dar deja vasul e așa de plin, în cît se varsă. Mă sînt datoare nu pentru mine, ci pentru insulta ce se aduce sexului mîeu, de a spune cîteva cuvinte la adresa acestor nerușinați, acestor pigmei cari se cred urieași în înțelegența lor, pe lîngă acea a femeilor. De sigur că sînt mulți pe cari nu-i cunosc; totuși simțesc o mică mulțămire că știu macar numele a cîtor-va. Ca dovadă voi face o întrebare: D-le N. pentru ce în înalta D-tale inteligență aveai nevoie de protecțiune la examenul de Trigonometrie? Poate ai uitat? Aminteste-ți bine de răvașul Părintelui B. Se vede că uitaseși atunci că meritul desprețuște protecția. Să venim la fapt, dacă vre o femeie îndrăznește, să-și arăte ideile pe hîrtie, atunci trebuie negreșit să se aștepte a suferi insulta îngrozitoare, că ea nu e capabilă nici să iscălească articolele, dar că i le serie sau fratele, dacă îl are, sau bărbatul, sau în fine chiar pe servitorul din casa sint în stare să-l admită mai degrabă de cît pe aceasta ființă stupidă și nelogică. La rîndul mîeu imi voi permite a-le zice: sînteți stupizi judecînd în așa chip și prefer judecata femească. Nu vedeți că prin asemenea presupunerî vă insultați singuri, insultați sexul din care faceți parte? Presupunem că noi sîntem așa de ignorante, în sfârșit sîntem; după judecata D-voastră—niște vite. Atunci cine e lașul, noi ființele stupide sau D-voastră copo-d'opera inteligenței, cari scrieți și ne și iscăliți nu știu pentru ce motiv.? Ce ar fi oare vinovat sermanul Azor, dacă stăpînul seu ar scrie un articol pentru Țel ?!

De multe ori vroind a înjosi pe altul, te injosești singur.

E curios că nu Țeu în nici o samă faptul arătat în un alt număr, adică, că *femea are crierul mai greu proporțional cu trupul, de cît bărbatul*; pricina cred Țeu e aceea că am fost prea modestă și nu am luat din acest fapt toate concluziile pe cari le luau D-lor, cînd se credea din contra, în asemenea chestiuni trebuî să fie

îngînfată ca bărbații. Cum n'ași zice aceasta cînd cel mai păcătos dintre bărbați se crede mult mai superior orî căreii dintre femei. În naivitatea lor cred că geniul lui Darwin, Spencer sau Edison se resfrînge și asupra lor. Cum să nu simți sîngele clocotind, cînd auzi că niște oameni, cari nu sînt siguri, că pămîntul se învîrtește în jurul soarelui, se numără între cei mai însemnați oameni?

Să venim la scopul nostru adecă să arătăm că ideile *d-lui Teiuleanu* relativ la emancipare sînt sau greșite, sau spuse din rea credință.

Noi știm bine că femeea nu se va emancipă prin voturi, avem deja destule exemple cu alte fapte analoge. Acesta ar folosi tot atîta chestiunei femeii cît ar folosi o ciubotă nouă unui picior cangrenisit. Chestiunea femeii nu atărnă de la voturi, ci de la ideile ce se pun atît în mințile bărbaților, cît și în ale femeilor. Atunci numai femeea va fi în adevăr emancipată, cînd bărbații vor fi educați așa feliu, că vor privi pe femei ca om, egală lor putînd avea aceleași calități și aceleași defecte ca și ei. Iar femeele educate așa feliu în cît să înțeleagă că rolul lor în societate nu e pentru a servi caprițiului bărbătesc, ca mașină de muncă, sau ca ornament, dar că ele ca și bărbații avînd și bucurîndu-se de aceleași drepturi, sînt datoare a lucra pentru fericirea întregii societăți pentru acest înalt ideal al omenirei.

Femeea liberă de prejudițiile actuale independentă economic, iese femeea emancipată.

Iar femeea care crede că a fi emancipată înseamnă, a fumă a merge la baluri mai cu mult libertate de cît acuma, a lua chiar obiceiurile rele ale bărbaților, pe cari le știm că sînt destul de numeroase, în fine a a alerga toată ziua ulițele părăsindu-și casa și copii, răsipindu-și banii și sănătatea prin feliu de feliu de aventuri, această femeie împodobită cu votul nu ar fi mai puțin ridiculă de cît măgariul din fabulă:

„Un petit bout d'oreille échappé par malheur
Découvert la fourbe et l'erreur.“

Repetăm că emanciparea adevărata va fi posibilă numai atunci, cînd oamenii vor iubi mai mult dreptatea, și vor fi desbrăcați de egoismul actual, care înconjoară lumea ca cu o mantă de oțel. Azi cînd oamenii schimbă „părul, dar năravul ba“ emanciparea adevărata e cu neputință.

De aici nu urmează că nu trebuie de lucrat pentru ea; și de a stă în amortală și nepasare orientală Fiecare progres, fie el cît de mic, omenirea l'a făcut numai luptîndu-se; dacă omenirea ar fi fost așa de nepăsătoare atunci de sigur că am locui și azi în păduri și am rătăci îmbrăcați în piei. Trebuie să lucrăm iar nu să zicem „*Ce pot ieș face, în atîtea milioane.*“ Aice mă voiți mulțami a cită poezia prietenului nostru C. Millea.

Atom fără putere din astă lume mare
Putea—voiți ieși cu brațu-mi s'o mișc dupăl mieu gînd?
Să'ncep eu? Așa zice în lume fie-care
De muncă, de acțiune, neîncetat fugînd.

* * *

Ce-ar fi înse atunci, de mica picătură
De rouă cristalină, ar zice tot așa?
Ce-i ea față cu Oceanul?... ce este ea-n natură?
Nimic—de ce pe cîmpuri atunci să cază ea?

* * *

Ce-ar fi de fie-care scînteie de lumină,
De fie-care rază din soare, ar zice așa?
Ea-i mică, ea e slabă, de ce dar blîndă, lină
Și fără de putere spre noi să vie ea?

* * *

De roua n'ar fi'n lume, pămîntu-ar fi pustie
Și raza ne'nsemnată spre noi de n'ar porni
A nopței neagră mantă, ar fi pe vecinicie.
De omul nu va'ncepe, tot rob pe veci va fi.

Sofiea Nădejde.

**Prevederea timpului și Dl. P. S. Aurelian.
redactorul „Revistei științifice“.**

Ciudate lucruri se mai scriu în această privință în „Revista științifică“ din București ! Un domn *P. Donici*, pe care Dl. Aurelian îl numește „*învățatul nostru îngineru*“, se necăjește de mai mulți ani cu prevederea timpului, iar prevederile sale le publică în „Revista științifică“. Dl. Donici necunoscînd Meteorologia nouă se încumetează a da vina pentru secetă, pentru ploă, pentru frig pe deosebite planete. D-sa zice : *Prevederile mele asupra timpului bazate fiind pe conjuncțiunile și opozițiunile planetelor vecine...*“ (No. 17, din 1879). Apoi mai jos : „*Acum după ultimele mele observațiuni s'ar părea că influența planetei Mars iese neglijabilă. etc.*“ „*De la Maiu pîn aproape de 31 August secetă din cauza Venerei*“ Din aceste citații, cari s'ar putea înmulți încă, urmează că Dl. Donici crede că planetele au așa de mare înriurire asupra schimbărei timpului în cît de la așezarea lor față cu pămîntul s'ar putea prevedea timpul anului viitoriu, !! Cu toate acestea Dl. P. S. Aurelian îl laudă și crede că într'aceasta se cuprinde Meteorologia științifică. Iată ce zice Dl. Redactor într'un articol din No. 17 intitulat *cronica științifică* : „*mai multe din prevederile D-lui Donici s'au îndeplinit, aceasta dovedește innainte de toate; că lucrările D-sale sînt baze pe știință serioasă.*“ (?!?). Iar în No. 13 vorbind tot de prevederile D-lui Donici zice : „*Cîți-va bărbați de știință cari nu cred încă într'o Meteorologie științifică, ne făceau observațiuni cum că prevederea timpului iese ceva atît de ipotetic, atît de puțin sigur că nu se poate pune temeiu pe lucrările care-și propun, deslegarea acestei chestiuni, etc.*“ Dl. S. P. Aurelian crede, că Meteorologia științifică care face progrese mari în America și Europa e tocmai meteorologia astrologică a Domnului Donici ! Cîta ignoranță la un redactor al unei reviste științifice ! Ce să mai zicem a-

tunci în contra D-lui Nanianu? Cînd cine-va citește monstruozițată ca prevederea timpului de Dl. P. Donici sau ca *efemera* D-lui V. Pompilian într'o revistă în care se află articule ale D-lor *Boca'oglo*, *Hepites*, *I'olizu*, etc în cea mai strictă armonie cu știința contemporană, orî le crede pe toate, orî nu crede nici una și Revista iese privită cu neîncredere.— Mă mîier cum nu s'a găsit nimene din colaboratoriî Revistei să lumineze pe Dl. Aurelian. Ce-î drept Dl. Hepites în traducțiunea intitulată „*Meteorologia cosmică de Faye*“ aduce toate dovezile cele mai zdrobitoare, că trebuie să nu ținem samă în cercetările meteorologice, nici de înriurirea lunei, nici de universul stelar, nici de planete, ci numai de căldura soarelui. Orî cine ar fi cetit cu băgare de samă *Meteorologia cosmică* ar fi ajuns la închierea cuprinsă în fraza cu care Faye începe articolul seu la pag. 61, zicînd : „**Fenomenele meteorologice derivă din căldura solară**“.

lată cum respinge Faye una după alta toate cauzele afară de căldura soarelui :

Despre lună se arată că căldura și lumina ce iese ne trimete sînt așa de slabe încît nu pot produce o schimbare simțită în fenomenele meteorologice; de asemenea arată că atracțiunea lunei nu poate produce un flux și reflux așa de însemnat în oceanul aerian în cît să aducă schimbări meteorologice. Cît despre fazele lunei, e știut că deosebirea cu depărtarea mai mare sau mai mică, lumina și căldura mai tare sau mai slabă produce asupra pămîntului și mai puțin efect. Acei cari susțin că fazele lunei ar avea vre o influență fac ca și acei cari cred în visuri și așteaptă să li se întîmple lucrurile aflate în cartea care le tîlcuește. Iei țin minte numai cazurile cînd s'a nimerit să se întîmple cum spune în tîlcuire și uită cazurile cînd s'a întîmplat din contra, orî cînd li s'a întîmplat ceva fără să viseze visul prevestitoriu. Domniî cari cred în influența lunei ar trebui să știe, că *Serafini*, la Vigevano, a observat

38 de ani schimbările timpului și a dat ca închiere :
„In toate cazurile se poate conchide contra opiniunii
„vulgare, că în zădar se așteaptă de la pătrările lunei
„vre o prorocire a variațiunii timpului.“

De asemenea calculînd cîtă lumină și căldură ne trimete universul stelar, ne convingem, că atîta de mici sînt în cît nu e cu putință să aibă vre o putere de a schimba timpul. Și mai mult încă influența universului stelar e o cantitate neschimbătoare, care n'ar putea prin urmare produce schimbarea timpului.

Despre planete cităm chiar cuvintele lui Faye:
„Ele sînt niște globuri relativ foarte mici, reci de mult
„timp, nereflectînd în jurul lor, de cît lumină și o căl-
„dură împrumutată.“ „Planetele sistemului nostru sînt
„fără acțiune asupra pămîntului, dacă le privim sau ca
„izvoare de căldură, sau ca niște simple paravane o-
„punîndu-se radiatiunei, cătră spațiul infinit.“ Apoi arată
că nimene nu și-a închipuit vre o dată că planetele au
vre o influență asupra termometrelor noastre.

Prin urmare după alungarea din meteorologie a tuturor celorlalte corpuri, nu rămîne de cît Soarele și anume și acesta nu lucrează de cît prin căldură și nu prin altă cevă.

Iată unde stă așa dară Mateorologia științifică. Iată ce deosebită iese de astrologia ridicată la ceriul de D-nul P. S. Aurelian. De ce n'a cetit oare Dl. Aurelian Meteorologia cosmică, de ce n'a cetit'o și Dl. P. Donici, care va fi fiind abonat la Revistă? Mistere nepătrunse ale naturei!—Lupă ideea noastră Dl. Hepites a făcut numai greșala, că n'a lovit de a dreptul pe Dl. Donici. Noi ne-am făcut datoria lovind reul, unde l'am găsit.

DESPRE CONTROL ÎN INSTRUCȚIE.

Toată lumea zice: *Orî și ce lucru nu merge bine fără de un control serios; prin urmare, și mai ales instrucția, care iese baza prosperității, trebuie să fie supusă unui control cît se poate mai serios.*

Lumea are dreptate crezînd acest lucru; în adevăr însemnatatea controlului iese netăgăduită.—Remîne înse de examinat partea principală a chestiunii: *care iese mijlocul cel mai potrivit, pentru ca să ne putem bucura în cel mai înalt grad, de efectele bune ale controlului?*

Controlul oficial, iese iel în stare să producă toate efectele dorite? Ajunge iel pentru aceasta?—Nu! vom răspunde și ca să probăm, să vedem cum se exercită controlul oficial:

Scoalele primare urbane și rurale sînt controlate de *revizori scolarî* (cîte unul pentru două districte!); iar scoalele secundare din toată țara, sînt controlate de doi *inspectori generali*!—De pe numarul controlatorilor, orî cine va deduce insuficiența controlului! În adevăr, ce poate face un revizor scolar, cînd de abea la interval de o lună, sau pôte și mai rar, poate vizită în treacăt o scoală? De sigur că aproape nimic! Rolul revizorului l'am putea mai degrabă asemăna cu al unui *raportor statistic*, de cît cu al unui adevărat controlatoriu; căci în ultimă analiză, la aceasta se reduce activitatea celui mai conștiincios revizor scolar!—Vizitele revizorilor fiind prevăzute, se pregătesc în consecință lucrurile pentru scurtul moment al vizitei și rezultatul constatat prin control, iese de multe orî foarte deosebit de starea obișnuită a lucrurilor!—Activitatea inspectorilor generali, nu poate avea nici atîta efect.

Controlul oficial fiind insuficient, cum ne vom putea folosi de bunurile despre care am zis mai sus, că sînt urmări netăgăduite ale unui adevărat control?

După idea mea, singurul control folositoriu, iese acel neoficial, acel pe care-l esercită persoane private

(părinți de ai elevilor, sau orî cine se interesează de mersul instrucțiunei).—Cînd vizitarea scoalelor de cătră persoane private s'ar face mai des de cît cum se face în prezent, multe lucruri nu s'ar petrece, cum din nefericire se petrec!—Cînd în fie care zi, profesorul primar sau secundar ar avea sau s'ar așteptă la onoarea de a fi vizitat de doi sau trei particulari, cam greu ar fi de admis că vre unul dintre D-niî profesori s'ar dedă în ticnă la împlinirea funcțiunei de *biciuitoriu public*! Cam greu ar fi asemenea de admis că ar lăsă pănă la atîta rușinea la o parte, în cît să doarmă în clas, să asculte ținîndu-se cu degetul de rînduri, să cetească lecția pretinzînd că o esplică etc. etc. Cam greu ar fi de admis că direcția nu s'ar ocupă ca să fie cele trebuincioase pentru ținerea lecțiunei.—Ăfară de acestea controlul neoficial ar avea și alte efecte importante: fie care profesor s'ar silî ca să corespundă mai bine misiunei sale, ar avea o emoțiune știind că lumea are să afle cum își îplinește datoriile; emulația s'ar desvoltă pe o scară întinsă între profesori și chiar și între elevi, căci s'ar convinge și ieî despre însemnătatea învățaturei, văzînd interesul ce-l pun pentru iewa, oamenii din societate și profesorii.—Numai așa s'ar cunoaște mai bine cine-și face datoria și cine nu; numai așa în caz de recompensă sau de pedeapsă ar fi în stare și opinia publică să se pronunțe pentru sau contra, în cunoștință de cază. — Ceia ce iewe mai mult, iewe că controlului privat nu-i sînt închise nici porțile de fier ale Universității! Profesorii universitari, cariî s'ar revoltă la orî ce alt control, vor suferî într'o doză foarte mare influența controlului privat.

Iată decî o sumă de efecte folositoare în cel mai înalt grad, datorite controlului neoficial! — N'am de scop să combat controlul oficial, ci așî vroi să lucrez ca să avem mai des ocazie de a vedea esercitîndu-se controlul neoficial acest mijloc necontestat de progres!

Legea declarînd cursurile publice, prevăzuse im-

portanța controlului privat; dar ce folos că până acuma, de abea odată sau de două ori pe an, se riscă vre un particular ca să asiste la vre o lecțiune! E trist lucru o așa de mare indiferență pentru instrucțiune! Pe cînd la întrunirile politice, ori cît de dese ar fi iele, asistă sute de cetățeni, în scoli, unde se pregătesc viitorii cetățeni, unde prin urmare se petrece cel mai important act al vieții sociale: *prefacerea copiilor în oameni*, în scoli nu vine nime!! Nime nu vine să vadă cum își împlinesc profesorii, importantul rol ce le iese îndreptat! Nici chiar studenții universitari, cari mai degrabă ar trebui să fie convinși de importanța controlului, nu vizitează cursurile primare, sau secundare, ca să vadă ce se petrece pe acolo! Studenții cari frecventează cursul de pedagogie, ar avea cea mai nimerită ocazie ca să vadă până la ce grad se aplică principiile acestui important studiu; dar din fericire nici d-lor nu sînt mai bine inspirați!!

M'ași simți fericit cînd ași vedea că admit și alții cele ce susțin ieș și corespund la îndemnare.

G. Nădejde.

Iluzii pierdute.

Și trist e timpul-acela, cînd nu mai află albina
Parfum în crinul văei, amor în sin virgina,
Poetu'n liră cînt!...

Cînd, aripa-ți topită de-a lumii perfidie,
Cazi, trist Icar, cu visuri de-amor, cu poezie,
Din ceruri la pămînt.

C....

Oh! fugiți, fugiți iluzii, visuri dulci amăgitoare;
Oh! fugiți, fugiți fantasme; nu mai vreu să m'amăgiți!..
Mi-ați rîpit credința'n bine, în *virtute*, în onoare,
în *Amor*, în tot ce-î nobil.... oh! lăsați-mă, fugiți!

Cînd abîea întram în viață, mî-ați ascuns lumea reală;
M'ați făcut să văd viața sub frumoase, vii colorî;
Și purtat pe-a voastre aripî într'o lume ideală,
Nu vedeam că pe-a vieței orizon mai sînt și norî.

Legănat pe-un pat de roze, m'alintam cu nepăsare
La surisul demineței și-a rozalbelor ieî zori;
Nu credeam că vijeliea se ivește după soare,
Nu ștream că spinul crește printre gingașele florî.

Fermeat, m'arunc în viață și e'o aprigă pornire,
Încrezîndu-mă'n iluzii, tot alerg în urma lor,
Ele înse imî dau numă o deșartă nălucire,
Care pier e făr' de urmă, tot mărindu-mî al mîeu dor!...

Cîte'nalte aspirații, cîte visurî dulci, frumoase,
Și mărețe ideale urmărit'am în zădar,
Dispărut'au ca fantasma unei nopți întunecoase,
Prefăcîndu-se'n realul cel mai vil și mai vulgar!...

Și-au lipsit al mîeu ptept tinăr de simțirea mingîtoasă,
Care leagă două inimi cu un gingaș legămint,
Și revarsă într'un suflet roua dulce recoroasă
A încrederei în bine, într'un nobil simțimînt.

Maî pot ieu avea iluzii? Cînd otrava 'ngrozitoare
Au vărsat în al mîeu suflet, cum maî pot să le ascult?
De la ele știu că *amorul* că *virtute* și *onore*
Sînt tot mărfuri de vinđare, pentru cel ce dă maî mult!

Oh! cumplită e otrava de decepții distilată!
Iea ucide'neet un suflet, cînd în iel s'a infiltrat;
Dup'o viață de-amăgire, pentr'o inimă'nșelată
Nu-î în lume nemic sincer, totu-î falș și deghizat!

Botoșani 1881

G. Costin V.

Geografia d-lui Zamfirol și a d-lui Ienescu.

Cînd mă ocupam cu cercetarea Geografiei D-lui Gorjan, am promis că mă voiî ocupa și cu cercetarea altor scrieri despre aceeași materie; n'am împlinit imediat promisiunea, căci locul ieră ocupat cu alte critici cari s'au crezut maî grabnice.—Acuma re-

venind asupra Geografiei, nu voiŭ mai repetă considerațiunile generale în privința studiului; le voiŭ presupune ca fiind cunoscute, rugînd pe onor. cetitorî să bine vroiască a le cети în numărul în care se critică Geografia D-lui Gorjan, de vor găsi de nevoie.

În privința D-lui Zamfirol, nu iese mult de zis, de vreme ce numai facem considerațiunile generale, pe care bázîndu-mă, combat sistemul întrebuițat atît de dl. Gorjan, cît și de Dl. Zamfirol. — Tot aceeași enumerațiune sacă și neproporționată de nume, care nu desvoltă nici o idee; tot aceeași esplicare de lucruri necunoscute prin altele tot necunoscute! Cuvinte tehnice prea multe și fraze prea încurcate pentru a fi înțelese de elevi. — Singura deosebire, în bine, de Geografia d-lui Gorjan, iese un stil în general mai bun, o punctuație mai lămurită și o lipsă de fraze de tot monstruoase (cum am citat din Dl. Gorjan!)

Geografia D-lui Ienescu iese menită atît pentru clasele primare cît și pentru I-a gimnazială. — În privința sistemului iese tot după acel vechiu și greșit, pe care l'am combătut cu ocazia criticării Geografiei D-lui Gorjan. — Cartea iese mai încărcată chiar de cît a D-lui Gorjan, de nume proprii, de numere și lipsită de partea esențială; nicăieri nu se vede că autoriul s'ar fi silit să fie lămurit și pe cît se poate mai ușor de înțeles pentru copii, din contra fraze franțuzite, cuvinte tehnice, termeni științifici imposibili de înțeles de copii, etc. se găsesc peste tot în îmbelsugare! — În unele descrieri s'a încercat autoriul să devie poetic! Inse din nefericire n'a reușit, căci pozia nu constă în grămădire de cuvinte ca: *romantice, delicioase, furie*, etc. etc.! În alte locuri a păcătuit în contra adevărului, din prea marea iubire pentru țară, înzestrîndu-o cu calități pe cari din nefericire nu le are!

Să *ilustrăm* prin cîte-va exemple, tera susținută:

Chiar la început vorbind de importanța studiului Geografiei, zice: „pentru că are de obiect a ne face cunoscut: I) *in general*, „pămîntul și tot ce-l înconjoară; și al II) *in special*, țara ce noi „locuim.“ — Cum? în Geografie se studiază tot ce înconjură pămîntul? Asta acuma o aud pentru prima oară, și pentru ultima!

Apoi *țera ce noi locuim*, tare nu samînă a românește! Acel ce se pare a aminti un *que* franțuzesc! Păcat că nu putem da de Geografia de pe care poate că s'a inspirat Dl. autor! — Mai departe zice: „Elu iese *rotund*: I-iu, fiind că toate cele-alte corpuri „cerești au forma rotundă. *Fiind că și pentru că!*? Ieu credeam că se zice mai lămurit: *Pămîntul iese rotund.* — *Probe despre aceasta avem*: I-iu *Celelalte corpuri cerești sînt tot rotunde*, etc. etc. dar nu că pămîntul iese rotund, *fiindcă* și altele sînt așa, ca și cum acelea l'ar fi făcut rotund!

Apoi *umbră sferică*, ce a mai fi și asta?!?!..... O sferă nu

produce o umbră sferică D-le Iennescu, cetiți fizica!—Mai departe găsim: „Se rotește împregiurul seu într'un interval de 24 oare „și produce acea ce numim: *mişcare diurnă* seu *mişcare de rotațiune*; în acelu-ași timp (care același timp? de sigur că tot în „24 de oare!) Iel străbate tótă orbita sea, face uă revoluțiune deplină împregiurulū sórelui, într'unū spațiū de 365 zile și câte- „va ore.“ Bravo! Multă Cosmografie știți sau clar mai știți a vă exprima?! Cum în același timp? Adecă tot în 24 de oare se învîrtește pămîntul și împrejurul Soarelui?! Marî păcate! Dar nu știu cum și a doua oară cad în ispita de a crede că ați tradus reu din franțuzește(?)! Poate în franceza ieră: *en même temps* care nu-î tot una cu *dans le même temps*! Trebuia să traduceți *tot odată*, dar v'ați înșelat cu graba!

Îmi aduc aminte de un bătrîn profesor al mîeu, care neconținut spunea că nenorocirile, cînd vin asupra omului, nu vin cîte una, ci cu grămada! Mare dreptate avea! Așa ați pățit și D-voastră! Nu destul că v'a venit gîndul să faceți o Geografie, apoi întîmplare v'a făcut să traduceți și reu mai multe bucăți în șir! Căci iată că mai găsim o monstruozitate: „Mișcarea de rotațiune a pămîntului se face pe uă liniă inchipuită *imobilă*, pe „care o numim *axă* seu *osie*.“—Ce înțeles are *pe o linie*?! Ori care altul, numai acel bun nu! — Aiurea dați în altă groapă!.. „*Paralele* seu *latitudini*“ cum paralele sau latitudini, tot aceea iese?! Mai știți?! „*Munți* se numescū umflăturile pămîntului! (sa- „racu! îi bolnav!!)“

Vorbînd de Dunărea, geniul poetic al D-lui autoriū și o inchipuește fugărită de *afluentî* de cari nu poate scăpa de cît aruncîndu-se în mare! (Oare nu s'a înecat?!). Iată cum se exprimă: „și grămădită de mulțimea afluenților sei se aruncă în Marea „Negră.“ Vorbînd de clima Romăniei zice: „Clima sa e dulce și „temperată, ceriulū pururea senin, aerulū curatū, și sănătosū.“ Vorbiți de pe auzite D-le Iennescu? Se vede că n'ați fost prin Romănia? *Ceriul e pururea senin!* și în poezie ar fi prea mare esagerație, dar încă în Geografie!? Și apoi credeți că ar fi mare fericire dacă ar fi ceriul pururea senin? Pentru poeți, cari se nutresc cu inspirații, poate! dar nu și pentru noi, cari mai realiști ne nutrim cu pine! Aiurea altă esagerație: „pămîntulū acesteî regiuni ascunde în sinulū seu numerose și avute „mine de minerali și metalî prețioase precum: aurū, argintū, ferū, „aramă, mercuriū, cărbuni de pîtră, păcură etc.“ Numeroase și avute mine de aur și argint! Asta nu iese dovedit! Din contra, chiar minele din Transilvania costă atîta cît scot, sau chiar și mai mult! De ce oare să ne lăudăm cu ce n'avem?! Nu mai zic nimic despre *minerali* și *metalî prețioase*!

Ași putea cită nenumerate exemple de feliul acesta, dar mă opresc aice, crezînd că orî cine va avea destule elemente ca să poată judecă valoarea cărței, din care sînt estrase citațiile.

G. G. Nadejde.

Fugi bacantă !

Fugi bacantă! Fugi,—privirea-ți de atîtea pofte-aprinsă
În zădar afunzi acuma în adîncii ochii miei,
Sînul tău bogat și fraged și magnetica ta mină
În zădar le-atingi de trupu-mi, în zădar dragoste-mi ceî.
Nu, nu—poftele scîrboase, setea ta veșnic nestînsă,
Nu putea-vor, să-mi învingă lung desgustul ce mă'nfrîna !

Nu gîndirea-mi neatînsă de a vițiilor pată
Nu țintește de cît numai într'un loc îndepărtat...
Unde, poate, în spre mine, *Iea* gîndește vărsînd lacrimi,
Recitînd „*Plecarea*“, versul, ce i-am scris, cînd am plecat..
Și reamintindu-ți toate, vieța-mi tristă zbuciumată
Poate lăcrămezi, *Marie*, pe giganticele-mi patimî!

În spre tine, în spre tine zboară gîndul mîeu, *Marie*,
Și ca fulgerul se'ndreaptă în spre locul unde iești . . .
În etacul tău străbate . . . . lingă tine'ncet se pune . . .
Gîndul-paserea de aur, iubitore de povești . . . .
Cu-al tău gînd se dă în vorbă—gîndul mîeu, gîndirea-ți știe.
Oh! ce vesel sînt atuncea la ureche, cînd mi-o spune.

În manzarda-mea innaltă—logodită cu furtuna....
Sînt ferice ieu atuncea, mai ferice de cît toți...
Toată vieța mea de zbucium, ca o umbră'ncet dispare
Uită mîntea mea vioae degetul schiloadei sortî...
Pe-a ta frunte gînditoare, cu-a mea mină pun cununa...
Și pe lira-mi obosită scot a dragostei cîntare.

Bruxeles 1881. Octombrie

Const. Mille.

Minunile științei!

Ce nu poate știința! Dacă în veacurile trecute ar fi prorocit cine-vă descoperirile făcute în timpurile noa-

stre, dacă ar fi susținut, că oamenii vor ajunge să facă măcar a suta parte din cât fac astăzi, nu mai rămîne vorbă, că ar fi făcut cunoștiință cu casele de nebuni și că ar fi fost supus la bătăi și la dușuri cu apă rece, ca să se tămăduiască de ideile nebunești! Dacă un om din vremurile trecute s'ar scula din morți și ar veni în mijlocul nostru i s'ar părè că călătorește în una din acele țeri plină de vrăji, închipuite într'o mie și una de nopți. În adevăr ce ar zice iel cînd ar vedea cum putem se ne înțelegem între noi prin ajutorul telegrafului, chiar cînd sîntem la depărtări foarte mari? Ce ar fi zis iel, cînd ar fi aflat că nu numai că putem să ne înțelegem cu iuțala fulgerului prin telegraf, dar că putem să vorbim unii cu alții, deși depărtați de sute de kilometri, să vorbim nu prin semne ca acele trimese prin telegraf, dar cu cuvinte prin *telefoane*? Mirarea lui ar fi fost și mai mare cînd ar fi văzut că putem să ne vorbim trimetîndu-nej vorbele pe o rază luminoasă, fără sirme și fără alt mijloc de legătură de cît o rază luminoasă, adecă prin *fotofon*. Lumina curierii supus al nostru, se putea închipuî ceva mai sublim! Ce ar fi zis omul din vremile trecute cînd ar fi aflat, că chiar putem vedea un prieten care se află la sute de kilometre prin un instrument numit *diafot*? Ce ar fi zis, cînd ar fi văzut, că putem prinde glasul omenesc pe o placă de zinc așă feliu că învîrtind aparatul să reproducem glasul înregistrat? Mierarea lui ar fi fost foarte mare, cînd ar fi știut, că putem păstra nu numai chipul părinților sau altor persoane iubite, dar chiar și vorbele lor!! Într'un aparat neînsemnat putem înregistra un discurs întreg, un concert, etc, și apoi a casă, în liniște putem să le repetăm, de cîte ori am voi! N'avea oare dreptate *Verax* al nostru să ceară cu tot deadinsul înlocuirea profesorilor bucheri prin fonografe?!

Ideea desvălită aice despre ce ar simți un om din vechime, care ar veni în mijlocul nostru am văzut'o pusă într'o comedie intitulată: *Socrat în seculul al XIX-lea*,

Dar oare iese nevoie, să mai aducem un Socrat, pentru a judeca despre mizerarea ce i-ar pricinui descoperirile nouă? Un țeran sau un alt om neînvațat și neîmblat pus față cu minunile acestea, ar crede că a dat peste dracul! Și cîți oare dintre oamenii din societate înțeleg cum se fac aceste minuni. Mulți întrebunțază telegraful, fonograful, telefonul, etc; dar nu toți înțeleg, cum se petrec lucrurile!— În această serie de articule voi căuta să fac înțelese descoperirile nouă și cred, că acei din cetitori cari n'ar avea nevoie de lămuririle mele, nu mă vor găsi de reu, dacă scriu și pentru acei, cari poate ar voi să înțeleagă și ieși mai bine lucrurile; dar cari, sau din pricina greșitei noastre educații nu cunosc destul științele pentru a putea înțelege de pildă mecanismul *telefonului* sau *fonografului*, de pe descrierile prea scurte, și prea tehnice din jurnale.

De o cam dată înse voi căuta mai înșiră numai câte-va mari descoperiri științifice, pentru a da idee despre cuprinderea seriei de articule ce se începe din acel număr.

Mulți au auzit că cărbunii de pămînt, așa de trebuitori pentru industrie nu pot ținea multă vreme față cu consumarea cea mare ce se face; cărbunii de pămînt și toate lemnele pădurilor din zilele noastre n'ar putea să ajungă pentru trebuințele industriei pe un timp nesfîrșit. De aceea a trebuit să se gîndească oamenii la mijloace de a avea *lumină*, *căldură* și *putere mișcătoare* fără să ardă cărbuni. S'au descoperit instrumente pentru a întrebunța căldura soarelui, sau descoperit alte instrumente pentru a aduce prin fire de alamă puterea mișcătoare a cascadelor, ori a valurilor mării, pînă în launtrul tirgurilor, s'au aflat mijloace de a purta mașini cu aer îndesat, etc.. Despre toate acest lucruri minunate trebuie să vorbim, să le facem cunoscute tuturor, adecă să îndeplinim acea parte din programul revistei „*Contemporanul*“, care stă în respîndirea ideilor științifice dezvoltate în lumea civilizată de la apus.

În No. 9 am arătat o descoperire a D-lui Pasteur,

care va revoluționà medicina; omenirea, pân acuma slabă în fața boalelor celor mai primejdioase, le va învinge, le are în puterea ieî. Mai mult se servește tocmai de aceleași ființi microscopice cari pricinuesc boalele molipsitoare pentru a le învinge. Omul a reușit să facă din cele mai vătămătoare ființi niște supuși, așa zicînd domesteciți, cari se apără în potriua rudelor lor de aproape selbatece. Căci cum am arătat în N. trecut ființele microscopice cari pricinuesc, să zicem boala numită *charbon* sau *ciuma siberiană* a vitelor, cultivate într'o zamă de găină și ținute la aer atmosferic, adecă în fața cu oxigenul se schimbă, se prefac în rase, cari nu mai pot omorî vitele în cari le-am viri prin hultuire, ba chiar le apără în potriua acelora cari le-ar fi omorît altfeliu! Noi credem că această metodă de a face hultueli se poate întinde mai la toate boalele molipsitoare, ca *ciuna*, *holera*, *anghina*, *sifilisul*, *tifosul*, etc.

Nu iese cu neputință să fie și de acle ființi microscopice pricinuitoare de boale molipsitoare și cari să nu se slăbească prin traiullor în contact cu oxigenul; dar cercetînd bine vieața lor, negreșit că se va aflî și în potriua lor un mijloc.

Pană acuma se tot căutau mijloace de a omorî ființele pricinuitoare de boale, fără a omorî animalul bolnav. De pildă chinina omoară ființele cari pricinuesc frigurile, fără a vătămă omului. În această direcție încă s'au descoperit citecevă și negreșit, că cercetînd efectul deosebitelor alcaloide asupra ființelor cultivate după metoda lui Pasteur, se va descoperi pentru fie-care feliu de ființi un leac sigur.—Cu toate descoperirile lui Pasteur, credem că nu se vor întrerupe cercetările începute în altă direcțiune.

[Va urmà]

I. Nadejde.

BIBLIOGRAFIE.

Manualul școlii de ală II-le gradă de Matila A. Costiescu locotinent. Iași 1881.

Călătorie în Dobrogea de T. I. Burada. Iași 1880.

Consiliul igienic pentru creșterea copiilor de Dl. Cantemir. Peatra 1877.

Considerațiuni asupra Mortalității generale de Dr. Manicea. București 1880.

Iuga comedie istorică etc. N. A. Bogdan. Iași 1881.

Principiul mișcării și Primul motor după Filosofea lui Aristotel de I. Zarembo. Bîrlad 1881.

CORRESPONDENȚĂ.

Dl. institutoriu sătesc, care ne-a trimis o înșirare a relexor ce bîntue pe profesorii sătești și școalele rurale să primească mulmirile noastre. În curînd ne vom ocupa de o chestiune așa de însemnată.

Dl. T. Craiova. Vă vom explica prin revas cum stă lucrul.

D-lui L. Pieatra. Prea tîrziu sosit.

Dl. G. C. V. Botoșani. Geograficarielle pe alt număr, trimeteți urmare.

Dl. A. Bon. București. Aveți bunătate a ne cită numele operei lui *Reid*. În No. 11 veți primi respuns la observațiile Dv. Păcat numai că prea confuz și nelogic ați scris.

Dl. N. Distr. Vaslui. Se primesc istorioare populare, trimeteține. Numai îngrijiti de limbă.

D. Tr. Cr. De astă dată n'am putut pune nimic.
